

УДК 340.122:340.114.5:340.114.5:340.147

ЦІННОСТІ ЗАХІДНОЇ ПРАВОВОЇ ТРАДИЦІЇ У ПОЛІТИЧНО-ПРАВОВІЙ КОНЦЕПЦІЇ ПРОФЕСОРА В. Г. СОКУРЕНКА

Г. Федущак-Паславська

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: paslavskafam@ukr.net*

Проаналізовано основні напрями наукових досліджень професора В. Г. Сокурєнка. З'ясовано, що політично-правова концепція вченого, яка формувалася під впливом політичних, економічних, різних соціальних чинників, ґрунтувалася на природно-правовому типі праворозуміння. Виявлено, що нові суспільно-політичні обставини кінця 80-х – початку 90-х років істотно вплинули на наукову і педагогічну діяльність В. Г. Сокурєнка.

Маючи природно-правовий тип праворозуміння, професор В. Г. Сокурєнко не лише розмежував право і закон, акцентував аксіологічну функцію права та наголошував на верховенстві правового закону. Сьогодні також є актуальним тлумачення науковцем поняття зловживання правом як такої форми використання правових норм, коли при дотриманні юридичної форми (букви закону), відбувається відступ від соціального призначення норми (духу закону), що завдає шкоди загальним інтересам.

Встановлено, що центральною ідеєю політично-правової концепції вченого є проблема праворозуміння. Майже всі питання, які він розглядав у навчальних курсах чи в наукових дослідженнях, так чи інакше стосувалися розуміння права, його співвідношення з іншими явищами, правових цінностей.

Ціннісні орієнтири європейської доктрини праворозуміння, зафіксовані у ст. 2 Договору про Європейський Союз, будучи основою політично-правової концепції професора В. Г. Сокурєнка, дали їй змогу залишатися актуальною донині.

Ключові слова: правове почуття; правосвідомість; природно-правовий тип праворозуміння; цінності ЄС; верховенство права; верховенство правового закону.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2021.72.167>

28 січня 2021 р. минуло сто років від дня народження видатного українського вченого Володимира Гавриловича Сокурєнка. Незважаючи на солідну дату, це славне ім'я не дуже відоме українській юридичній науці. Можливо, надто мало доступних матеріалів-першоджерел, які би сприяли поширенню інформації про політично-правові погляди вченого. Проте, наукова і педагогічна діяльність В. Г. Сокурєнка залишила свій слід у його учнях, які стали науковцями, а також судьями, прокурорами, адвокатами, нотаріусами, що є носіями виплеканої Учителем правової свідомості високого рівня. Такі фахівці завжди базують свої рішення на нормах закону, враховуючи фактичні обставини справи, керуючись власною правовою свідомістю. Зрозуміло, що така основа не допустить до свавільного рішення у негативному значенні цього слова, оскільки ця правосвідомість не просто слово, а наповнена відповідними цінностями система ідей, уявлень, емоцій, почуттів особи з приводу права. Одним із важливих чинників при формуванні правової свідомості юриста є правові знання. Розуміючи свою роль, у лекційному курсі з «Історії політичних та правових учень», навесні 1990 р.,

професор В. Г. Сокуренько говорив, зокрема, про значення софістів не лише для творення грецької філософії, повернення її до проблем людини та її взаємовідносин з правом і державою, розвиток формальної логіки, здатність софістів переглядати і навіть руйнувати усталені віками підходи та поняття, а й наголошував на гуртуванні молоді навколо філософів як навчально-виховний момент. Така багатогранність підходів до одного питання в курсі «Історії політико-правових учень» продемонстрована хоча б на цьому прикладі, змушує ще раз звернутися до політично-правової спадщини В. Г. Сокуренька.

Інформація про цього видатного вченого-педагога міститься на кількох веб-ресурсах, є в енциклопедичних виданнях [8; 9]. Про свого учителя написав Т. Г. Андрусак [2]. Досліджуючи процес становлення і розвитку кафедри історії держави, права та політико-правових учень, багато уваги присвятив описові біографічних даних В. Г. Сокуренька професор Б. Й. Тищик [10]. Після проведення організованої Міжнародною асоціацією істориків права, Інститутом держави і права ім. В. М. Корецького та Львівським університетом імені Івана Франка, Всеукраїнської наукової конференції «Наукова та громадська діяльність професора Володимира Гавриловича Сокуренька: до 100-річчя від дня народження вченого та з нагоди 360-ліття Львівського національного університету імені Івана Франка» [4], дослідження розгорнуться з новою силою.

Метою запропонованої статті є виявлення і характеристика цінностей західної правової традиції у політично-правовій концепції професора В. Г. Сокуренька. Для досягнення цієї мети належить виконати такі завдання:

- виявити чинники, які вплинули на формування політично-правових поглядів вченого;
- виділити філософські напрями, під впливом яких сформувалося праворозуміння В. Г. Сокуренька;
- розкрити розуміння права та його функцій за концепцією дослідника;
- визначити тип праворозуміння у політично-правовій концепції вченого.

Становлення правової свідомості людини відбувається з ранніх років, але не на всіх етапах є цілеспрямованим процесом. Звичайно, що правосвідомість особи, яка народилася у південній частині України у радянські часи, навчалася у радянській середній і вищій школі, пройшла дорогами війни, займала керівні посади, була комуністом, зазнала впливу цих та інших обставин.

Проте одним із важливих чинників при формуванні політично-правової концепції вченого незаперечно є учителі, друзі, коло спілкування, наукові дискусії, які в ньому відбуваються. Як і для багатьох інших учених того періоду, при вступі до Львівського університету для В. Г. Сокуренька розпочався новий період у житті: наукові дослідження замінили бойові завдання.

Пощастило Володимирі Гавриловичу не лише з викладачами, а й з однокурсниками. Так обоє вихідці з Одеської області, учні професора П. О. Недбайла – Володимир Сокуренько й Олексій Сурілов потоваришували на довгі роки. Вони цікавилися і розвивали у своїй творчості проблеми історії та теорії права, зокрема питання праворозуміння, правосвідомості, юридичного обов'язку та юридичної відповідальності, методології юридичної науки¹ та ін. Як наслідок, дисертаційне

¹ Цей аспект наукової зацікавленості в О. В. Сурілова проявився у розробці, зокрема, проблем мови закону, ролі категоріального апарату в методології юриспруденції, а у В. Г. Сокуренька – у прискіпливому ставленні до мови викладу як наукових досліджень, так і в усному мовленні, зокрема на лекціях. Доволі незвичним для студентів було відмінування слова “Київ” – “Кііва”, на якому настоював професор. Також у 1989 р. ще не набуло поширення словосполучення “українське право”, яке вважав за потрібне досліджувати і вивчати В. Г. Сокуренько.

дослідження В. Г. Сокурєнка було присвячене дослідженню співвідношення правосвідомості і права, а на початку 90-х років ХХ ст. він читав оновлений курс «Проблеми теорії держави і права», що зосередив у собі аргументований виклад питань правової держави, договірного її походження, поділу влади, суверенітету народу, зв'язку свободи особи та її обов'язків щодо суспільства, юридичного обов'язку як міри необхідної поведінки зобов'язаного суб'єкта, юридичної відповідальності, гарантій приватної власності, мети права і мети закону, духу і букви закону, верховенства правового закону, справедливості, рівності, панування моральних норм поряд із пануванням закону, меж правового регулювання, зловживання правом, цінності моралі як основи змісту закону держави, цінності права, цілі права, духу права, боротьби за право, правового почуття та ін.

Цікаво, що у переліку питань, які виносили на залік з «Проблем теорії держави і права», досить багато з них зачіпали проблему правового почуття, зокрема, його поняття, способів формування як безпосереднього почуття людини до конкретного права, закону, правової дії; правового почуття особи стосовно значення права, правових цінностей; почуття юридичної відповідальності за власні дії як структурного елемента правового почуття.

Як можна помітити, багато з тих ідей, які порушував і розв'язував у своїй науково-дослідній діяльності професор В. Г. Сокурєнка і про які йдеться у цій статті, сьогодні є в переліку цінностей ЄС, зафіксованих у ст. 2 Договору про Європейський Союз [2].

Проблемою, яка, очевидно, цікавила професора В. Г. Сокурєнка, було питання зловживання правом, під яким він розумів неправомірне користування суб'єктивним правом, реалізацію суб'єктивного права поза межами суб'єктивного права, зловживання правом при його реалізації у своїх інтересах. Професор наводив дві позиції щодо проблеми зловживання правом: 1) зловживання правом не є юридичним інститутом, бо явище відбувається за межами права, право тут не діє; 2) навпаки, розповсюджений і давній інститут. Суб'єкт, уповноважений державою, під зовнішньою правомірністю недозволено використовує право на власну користь і на шкоду суспільству.

Маючи чудову бібліотеку, можливість користуватися літературою, написаною іноземними мовами, зокрема, польською, спілкуючись з колегами з різних країн, як тільки склалася відповідна суспільно-політична ситуація, Володимир Гаврилович сформував нові, наповнені викладом ідей тогочасної європейської філософії, курси, один із яких він читав, фактично, до останніх днів життя¹.

Розпочинаючи виклад «Проблем теорії держави і права» восени 1990 р. професор зазначив, що його метою є «переучуватися», а головним документом, на який він покликався, була Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. Такі ідеї, як перевага загальнолюдських цінностей, всебічне забезпечення прав і свобод людини, правова держава, суверенітет народу України, право нації на самовизначення, народу як єдиного джерела державної влади, поділу влади, державного суверенітету як верховенства, самостійності, повноти і неподільності в межах території та незалежності і рівноправності у зовнішніх відносинах, проголошені документом [1], були близькі політично-правовим поглядам Володимира Гавриловича віддавна. Адже ще в курсі «Історії політичних та правових учень», описуючи процес становлення і розвитку вчень про право і державу, характеризуючи погляди філософів, він звертав особливу увагу саме на них. У поглядах окремих софістів професор виділяв питання, які, очевидно,

¹ Остання лекція з «Проблем теорії держави і права» датована 17 листопада 1994 р.

турбували і його особисто, зокрема, наприклад, те, що держава як спільнота виникає зі суспільного договору, що закон може суперечити природній справедливості; у вченні Сократа наголошував на етичній основі правових приписів, правової діяльності і правової культури, на тому, що основою юридичної відповідальності є свобода вибору поведінки в межах закону, що принципом законодавства є узгодження норм закону з переконаннями всього народу; у Платона «побачив», що держава потрібна, аби кожна людина могла задовольнити всі свої потреби, що справедливість полягає у тому, щоб кожен робив те, до чого він призначений і не втручався у чужі справи, що цей останній принцип також покладений в основу поділу влади на три гілки; у Аристотеля – закон впливає на розвиток права, а право створюється не лише нормами закону, політичне правління – це правління закону, а не людей, тобто, державний устрій можливий тільки при пануванні закону, який має бути справедливим, а при заповненні прогалін, які неминуче виникають, належить керуватися принципами, якими би керувався сам законодавець.

«Транслюючи» ідеї мислителів періоду середньовіччя, В. Г. Сокурєнко так само виокремлював проблеми за згаданою вище схемою. В «Основах теології» Томи Аквінського вчений виявив пов'язаність принципу свободи волі людини зі свободою вибору, що закони у державі, як в удосконаленій спільноті, повинні мати на меті благо спільноти, а не окремої особи, що закон має виховну функцію, що людський (позитивний) закон має відповідати природному праву, що право – синонім правди, справедливості, порядку у суспільстві. У «Записнику миру» Марсілія Падуанського Володимир Гаврилович виділив принцип суверенітету народу, ідею народу-законодавця, теорію поділу влади, розуміння закону як правди та його функцію стримувати владу від свавілля, інститут покарання правителя. При характеристиці основних ідей «Шести книг про державу» Жана Бодена вчений наголошував не лише на відомій теорії суверенітету державної влади, а й на недоторканості приватної власності, на тому, що держава, як правове управління, діє відповідно до справедливості і природного права, що обов'язок, а не право, є основним для громадянина держави. З аналізу праці Ж.-Ж. Руссо «Про суспільний договір» професор В. Г. Сокурєнко зробив висновок, що держава, створена на основі суспільного договору, виникає для захисту приватної власності, що уряд – слуга народу-законодавця, який не може бути представлений, що закон – акт загальної волі, що жодна людина не має природного права над собою подібними. У концепціях Дж. Локка та Ш. Монтеск'є Володимир Гаврилович особливу увагу зосереджував на інтерпретації свободи, для забезпечення якої важливим засобом виступають поділ влади та панування закону.

Розповідаючи про епоху позитивізму в історії розвитку політично-правових учень, професор В. Г. Сокурєнко аналізував праці Роберта фон Моля, Анрі Есмєна, Георга Єлінека, Пауля Лабанда, Рудольфа фон Єрінга. Визначаючи місце позитивізму серед інших напрямів, Володимир Гаврилович наголошував його вплив на розвиток правової думки, юридичної освіти, на проникнення правової науки у суспільне життя. Вчений наголошував, що епоха позитивізму характеризувалася увагою до «правової держави» – поняття, яке у науковий обіг уперше ввів Р. фон Моль. Очевидно, будучи прихильником природно-правового типу праворозуміння, професор В. Г. Сокурєнко і в концепціях теоретиків позитивізму помічав погляди, близькі саме його уявленню про право. Зокрема, він наголошував, що за працями Р. фон Моля, нові держави, які виникли у ХІХ ст., є правовими, бо ґрунтуються на пануванні закону, виділяв думку про єдність закону і моралі у правовій державі та про те, що її основою є юридичні і моральні норми, а також вимоги доцільності. Так само і за концепцією Г. Єлінека, діяльність держави регулюється правовими

нормами. Володимир Гаврилович знайшов як цікаве ототожнення р. фон Єрінгом дійсного права з правовим порядком, створеним цим правом, а також визнання миру – метою права, а засобом її досягнення – боротьбу за право, виділення джерелами права не лише держави, людського інтересу, а й правового почуття. Це правове почуття розвивається внаслідок обмеження владою самої себе, а державна влада, діючи в межах закону, відповідно стає міцнішою. Опорою державної влади є розвинуте правове почуття, яке і спонукає громадян виконувати приписи законодавця. Важливим було звернення до концепції П. Лабанда, який писав, що у правовій державі норми закону однаково зобов'язують державу перед народом і народ перед державою, що всі рівні перед законом і свобода можлива лише в межах правових норм. Видатну роль для правознавства вбачав професор В. Г. Сокурєнко у нормативізмі Ганса Кельзена, який першим визначив закон як сукупність норм, а також наголошував на важливості форми права.

У курсі «Історії політичних і правових учень» професор В. Г. Сокурєнко також детально описував погляди представників історичної та психологічної шкіл права, які вбачали залежність норм права від різних соціальних чинників. Зокрема, німецькі дослідники римського права Густав Гуго, Фрідріх-Карл фон Савіньї, Георг Фрідріх Пухта настоювали на тому, що право – продукт народного духу, а Володимир Гаврилович, інтерпретуючи їх учення, наголошував, що право – вираз свідомості народу та, що право так само, як мораль, мова, звичаї, має національний характер. Це спонукало професора до роздумів над питанням національних особливостей і характеру українського народу, його духу та їх відображенні у законодавстві.

Передаючи думки Леона Петражицького, вчений виділяв два види права: позитивне та інтуїтивне, при чому останнє, як це пояснювали представники психологічної школи права, є наслідком переживань права окремою особою. Засновник цього напрямку в юриспруденції писав, що дійсне право – не в законі, а в психічному переживанні людини, що у житті існують психічні процеси, які сприймають обставини як правові чи неправові, норма права – у психіці.

Виглядає, що В. Г. Сокурєнко захопився ідеями школи вільного права, які висловлювали Євген Ерліх, Франсуа Жені, Герман Канторович, Бенджамін Кордозо, Роско Паунд, зокрема щодо можливості вільного тлумачення закону, якщо це не суперечить його нормам. Близькими поглядам самого вченого були уявлення про те, що першоджерелом права є гуманістичні, духовні, культурні цінності, що живе право виникає у спілкуванні людей. У правовій свідомості юриста, який майже все життя прожив у Радянському Союзі, новою і цікавою була думка про те, що право творить суддя, бо закон – лише консультація, як це є у правовій системі загального права. Володимир Гаврилович навіть наводив зміст «Єнської відозви» (1910 р.) представників школи вільного права до законодавців у частині пропозиції не видавати правових приписів, які швидко втрачають актуальність, а лише загальні принципи, на основі яких розвиватиметься живе право.

Важливо наголосити, що у курсі «Історії політичних і правових учень» професор знайшов місце українським мислителям, зокрема Івану Вишенському, Григорію Сковороді, Тарасові Шевченку, Михайлові Драгоманову, Іванові Франку, стверджуючи, що творчість кожного з цих українських учених формувала фундамент сучасної правової свідомості. Зрозуміло, що і в цьому блоці Володимир Гаврилович, будучи вірним собі, тримався обраної схеми. Тобто, аналізував питання рівності, свободи волі, природних прав, республіканської форми правління, місцевого самоврядування, світової федерації, які завжди були актуальними для української політично-правової думки.

Так само як В. Г. Сокурєнко, у 1950 р., з відзнакою закінчила юридичний факультет Львівського університету А. М. Савицька, – співавторка, порадниця, дружина Володимира Гавриловича. Будучи авторитетним українським фахівцем з цивільного права, вона здійснила значний вплив на формування поглядів професора. Причому не лише у напрямі приватного права, а й у сфері теорії та філософії права загалом. Свідомством тому є численні посилання сучасних науковців різних сфер правознавства на їхнє спільне дослідження 1981 р. «Право. Свобода. Рівність» [7]. На той час визначення юридичною мірою свободи особи, прав і обов'язків, закріплених законом; розмежування об'єктивного права і свободи та суб'єктивного права і свободи; питання свободи договору тощо [7, с. 92–93] були новими і дискусійними. У 1992 р., коли В. Г. Сокурєнко висловлювався щодо приватної власності, у суспільній свідомості ще не було панівним уявлення про непорушність і недоторканість приватної власності, про те, що у сферу панування власника ніхто не може втручатися і т. п. Вчений цілком слушно заявив, що «власність – основа свободи» [5, с. 27] і що «кращий шлях зростання і зміцнення свободи людини – це забезпечення реалізації усіх форм власності при значному розвитку приватної власності» [5, с. 29]. У своїй політично-правовій концепції професор, очевидно, погоджувався з прихильниками доктрини природничого права, згідно з якою приватна власність закладена у самій природі людини, є її правом від природи.

Як і кожен дослідник, професор В. Г. Сокурєнко прагнув не лише передавати здобутки філософів минулого, а й давати свої визначення. Таким є визначення держави «як суспільного об'єднання людей, як органу загальнолюдського погодження в певних проблемах, виразника волі, оплоту миру і безпеки особи». Він наголошував на тому, що держава виникає в результаті погодження, а погодження – це і є договір. Основною функцією держави, – на думку вченого, – є реалізація загальнолюдської ідеї. Загальнолюдські ідеї зафіксовані у моральних нормах людства і лежать в основі права та держави. У той час як право – «вираз загальних інтересів і соціальної мудрості людей, які, погодившись, створили державу». Належить наголосити на такій характерній для західної правової традиції ідеї погодження (консенсусу), творення, а не руйнування і насильства, що загалом спостерігається у політично-правовій концепції професора. Говорячи про державу як вищу форму людської спільноти, В. Г. Сокурєнко наголошував, що вона має бути не лише правовою, а й соціальною, має бути світською, але не атеїстичною.

Важливою проблемою, над якою працював В. Г. Сокурєнко було панування права, точніше, він наголошував на пануванні правового закону, що є можливим і необхідним у правовій державі. У розділі «Право. Мораль. Культура» підручника з «Правознавства» він наголошував, що важливою умовою правової держави є не лише панування закону, а і його залежність від моралі народу, регулятивна єдність з її вимогами [6, с. 68]. Ця думка перегукується з ідеєю, яку висловила польська дослідниця М. Боруцькою-Арктова щодо самообмежень державної влади. Йдеться про обмеження, які закладені в нормах, котрі стоять навіть над законодавцем або є незалежними від нього і пов'язують його та залишаються незмінними. Зазначені межі втручання держави у сферу свободи особи визначаються не лише аксіологічними основами правових норм, але й нормативними системами [13, с. 49–54]. Державна влада функціонує в межах вимог верховенства закону, що передусім означає пов'язаність державної влади правом. Верховенство закону як одна із головних ознак правової держави, означає, що у ній діють винятково правові принципи організації та функціонування державної влади, панує не воля особи чи групи осіб, а правовий закон [12, с. 55].

Отже, професор В. Г. Сокурєнко розмежував право і закон, наголошуючи при цьому визначальну роль права. При такій позиції очевидним є природно-правовий підхід до характеристики правових явищ у концепції вченого. Про те, що право і закон – два різні явища, а не дві назви одного і того ж явища, як це стверджують адепти позитивізму, Володимир Гаврилович однозначно висловився ще у 1972 р., пишучи, що «розуміння права лише як системи норм є неповним», що «правила поведінки це структурна властивість законодавства..., а структура права більш складна», «право включає в себе великий комплекс концепцій політичних, економічних, історичних і культурних, певних форм його зв'язку з державою, способів регулювання суспільних відносин та здійснення правосуддя», «сукупність правил поведінки (норм) може досить різко мінятися, але право, його суть не змінюється так швидко», право змінюється «разом з розвитком суспільства, його культури, правосвідомості, економічної структури, політичної системи, моралі, звичаїв людей тощо» [11, с. 25].

На завершення, належить підкреслити, що нові суспільно-політичні обставини кінця 80-х – початку 90-х років істотно вплинули на наукову і педагогічну діяльність В. Г. Сокурєнко. Якщо до того ідеї панування правового закону, поділу влади, правової держави, свободи договору, принципи верховенства права, розмежування права і закону, оцінної функції права, гарантій приватної власності та ін. могли проглядатися поміж рядками численних праць науковця, то процес розпаду Радянського Союзу сприяв появі не лише нових напрямів наукових досліджень, а й іншому змістовому наповненню навчальних курсів, які читав студентам юридичного факультету професор В. Г. Сокурєнко.

Загалом, наукова і педагогічна діяльність В. Г. Сокурєнко, проникнута ідеями розмежування права і закону, вимогою оцінної ролі права, наголошуванням на необхідності панування правового закону тощо, дає підстави говорити про цілісність і несуперечливість його політично-правової концепції, зокрема, кінця 80-х – початку 90-х років ХХ ст., а також про природно-правовий тип праворозуміння у концепції вченого.

Значний вплив на формування поглядів ученого справили не лише ідеї прихильників природно-правової концепції, а й представників історичної школи права та школи вільного права. Професор В. Г. Сокурєнко цікавився особливостями ухвалення рішень у судах країн загального права, його вражала правотворча роль судді, його можливість відновити справедливість за відсутності норми, яка прямо регулює відповідні правові відносини.

Центральною ідеєю політично-правової концепції вченого є проблема праворозуміння. Даючи визначення права, В. Г. Сокурєнко наголошував його залежність від загальних інтересів і соціальної мудрості людей, які, погодившись, створили державу. Викладаючи політично-правові концепції філософів і вчених минулого, дослідник завжди зупинявся саме на ідеях верховенства права, демократії, прав людини. Важливим було зауваження професора, що цінності в праві – наперед визначені вимоги, яким повинно відповідати право. Ефективний правопорядок формується внаслідок слідування цінностям у процесі правового регулювання, а відхід від них матиме протилежний результат.

Ціннісні орієнтири європейської доктрини праворозуміння, будучи основою політично-правової концепції професора В. Г. Сокурєнко, дали їй змогу бути актуальною дотепер.

Список використаних джерел

1. Декларація про державний суверенітет України. 1607. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>.
2. Договір про Європейський Союз. 1312. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text.
3. Андрусяк Т. Г. Володимир Сокурєнко – вчений і педагог // Проблеми утвердження правової держави і захисту прав людини в Україні. Серія юридична. 1996. №33. С. 82–85.
4. Всеукраїнська наукова конференція. Наукова та громадська діяльність професора В. Г. Сокурєнко: до 100-річчя від дня народження вченого та з нагоди 360-ліття Львівського національного університету» / Всеукраїнська наукова конференція. URL: Zoom. Код доступу: Wd&a7Q8*.
5. Сокурєнко В. Власність – основа свободи // Львівська регіональна науково-практична конференція «На шляху до правової держави». Львів. 1992. С. 27–29.
6. Сокурєнко В. Г. Право. Мораль. Культура // Сокурєнко В. Г. Правознавство / за ред. М. Настюка. Львів: Світ, 1994. С. 61–68.
7. Сокурєнко В. Г., Савицька А. Н. Право. Свобода. Равенство. Львів: Вища школа, 1981.
8. Сокурєнко В. Г. // Юридична енциклопедія: у 6 т. / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Серія: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2003. (Т. 5: П–С). С. 540.
9. Сокурєнко В. Г. // Encyclopediia. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2 т.– Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. (Т. II: Л–Я). С. 453.
10. Тищик Б. Й. Кафедра історії держави, права та політико-правових учень і її завідувачі (до 230-річчя утворення і діяльності кафедри) // Кафедра історії, держави, права та політико-правових вчень. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/do_230-richchja_utvorennja_i_dijalnosti_kafedri_2015.pdf
11. Утвердження ленінських ідей про державу і право на Україні. Питання теорії та практики державного будівництва. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 1972.
12. Федущак-Паславська Г. М. Основні елементи сучасної теорії державної влади // Вісник ЛНУ. Серія юридична. 2006. №42. С. 50–58.
13. Borucka-Arktowa M. Problemy granic prawa // Problemy teorii i filozofii prawa. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, 1985.

References

1. Deklaratsiia pro derzhavnyi suverenitet Ukrainy. 1607. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>.
2. Dohovir pro Yevropeyskyi Soiuz. 1312. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text.
3. Andrusiak, T. H. (1996). Volodymyr Sokurenko – vchenyi i pedahoh. In: *Problemy utverzhennia pravovoi derzhavy i zakhystu prav liudyny v Ukraini. Seriia yurydychna, №33*, 82–85.
4. Vseukrainska naukova konferentsiia. Naukova ta hromadska diialnist profesora V. H. Sokurenka: do 100-richchia vid dnia narodzhennia vchenoho ta z nahody 360-littia Lvivskoho natsionalnogo universytetu». Retrieved from: Zoom. Kod dostupu: Wd&a7Q8*.
5. Sokurenko, V. (1992). Vlasnist – osnova svobody. In: *Lvivska rehionalna nauково-praktychna konferentsiia «Na shliakhu do pravovoi derzhavy»*. Lviv, 27–29.
6. Sokurenko, V. H. (1994). Pravo. Moral. Kultura. In: Sokurenko, V. H. *Pravoznavstvo* / za red. M. Nastiuka. Lviv: Svit, 61–68.
7. Sokurenko, V. H., Savytskaia, A. N. (1981). *Pravo. Svoboda. Ravenstvo*. Lviv: Vyshcha shkola.

8. Sokurenko, V. H. In: *Yurydychna entsyklopediia: u 6 t.* (2003). / red. kol. Yu. S. Shemshuchenko (vidp.red.) [ta in.] Seriiia Ukrainka entsyklopediia im. M. P. Bazhana. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, (T. 5: P–S), 540.
9. Sokurenko V. H. In: *Encyclopedia. Lvivskiyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka: v 2 t.* (2014). Lviv: LNU imeni Ivana Franka, (T. II: L–Ia), 453.
10. Tyshchuk, B. Y. Kafedra istorii derzhavy, prava ta polityko-pravovykh uchen i yii zaviduvachi (do 230-richchia utvorennia i diialnosti kafedry). In: *Kafedra istorii, derzhavy, prava ta polityko-pravovykh vchen.* Retrieved from https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/do_230-richchja_utvorennja_i_dijalnosti_kafedri_2015.pdf
11. Utverdzhennia leninskykh idei pro derzhavu i pravo na Ukraini. (1972). In: *Pytannia teorii ta praktyky derzhavnogo budivnytstva.* Lviv: LNU imeni Ivana Franka,
12. Fedushchak-Paslavska, H. M. (2006). Osnovni elementy suchasnoi teorii derzhavnoi vlady. In: *Visnyk LNU. Seriiia yurydychna*, № 42, 50–58.
13. Borucka-Arktowa, M. (1985). Problemy granic prawa. In: *Problemy teorii i filozofii prawa.* Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej.

THE VALUES OF THE WESTERN LEGAL TRADITION IN THE POLITICAL AND LEGAL CONCEPT OF PROFESSOR V. SOKURENKO

A. Fedushchak-Paslavska

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: paslavskafam@ukr.net*

The main directions of the scientific research by professor V. Sokurenko are analyzed in the article. It is found that the political and legal concept of the scholar, which was formed under the influence of political, economic, various social factors, was based on the natural-legal type of legal understanding. Scientific and pedagogical activity of V. Sokurenko, imbued with relevant ideas, gives grounds to speak about the integrity and non-contradiction of his political and legal concept, in particular, the late 80's – early 90s of the XX century.

The concepts of the representatives of the historical school of law and the school of free law had a significant influence on the formation of the scholar's views. Professor V. Sokurenko was interested in the peculiarities of decision-making in the courts of common law, he was impressed by the law-making role of a judge, his ability to restore justice in the absence of a rule that directly regulates the relevant legal relations.

It is concluded that the new socio-political circumstances of the late 80's – early 90's significantly influenced the scientific and pedagogical activities of V. Sokurenko. If formerly the ideas of domination of the rightful law, separation of powers, legal state, freedom of contract, the principles of the rule of law, the separation of law and legislation, the evaluative function of law, the guarantees of private property and others could be seen between the lines of numerous works of the scholar, the process of disintegration of the Soviet Union contributed not only to the emergence of new areas of research, but also to another content of training courses, taught to law students by professor V. Sokurenko.

It is established that the central idea of the political and legal concept of the scholar is the problem of legal understanding. Almost all the issues that he considered in his training courses or in scientific research in one way or another concerned the understanding of law, its correlation with other phenomena, as well as legal values. It was important to note that the values in law are the predetermined requirements that law must meet. An effective legal order

is formed as a result of following the values in the process of legal regulation, and deviating from them will have the opposite effect.

The values of the European doctrine of legal understanding, enshrined in Article 2 of the Treaty on European Union, as the basis of the political and legal concept of professor V. Sokurenko, allowed it to remain relevant to this day.

Thus, teaching the political and legal concepts of philosophers and scholars of the past, the researcher had always stayed focused on the ideas of the rule of law, democracy, human rights.

Having a natural-legal type of legal understanding, professor V. Sokurenko not only distinguished law from legislation, emphasized the axiological function of law, but also accented on the rule of rightful law. Today it is also topical for a scholar to interpret the concept of abuse of law as a form of use of legal norms, when in compliance with the legal form (letter of the law), there is a deviation from the social purpose of the norm (spirit of the law), which harms the common interest.

Keywords: legal sense; legal awareness; natural-legal type of legal understanding; EU values; rule of law; rule of rightful law.

*Стаття: надійшла до редакції 14.03.2021
прийнята до друку 18.05.2021*